

هیئت داوران نشریه این دوره

دکتر احسانی، محمدرضا (دانشگاه صنعتی اصفهان)
 دکتر احمدپور، جواد (دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل)
 دکتر جمشیدی، مسعود (دانشگاه علم و صنعت ایران)
 دکتر خدیویبارسی، پریسا (دانشگاه تهران)
 دکتر رثوف، فرشته (دانشگاه گیلان)

دکتر سلامی کلجایی، مهدی (دانشگاه صنعتی سهند)
 دکتر صرافزاده، محمدحسین (دانشگاه تهران)
 دکتر فتاحی، مسلم (دانشگاه صنعت نفت آبادان)
 دکتر قاضی، احد (دانشگاه علم و صنعت ایران)
 دکتر قربانی، محسن (دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل)
 دکتر کلانی، محمدرضا (دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران جنوب)
 دکتر لطف الهی، محمد نادر (دانشگاه سمنان)

دکتر مختارانی، نادر (دانشگاه تربیت مدرس)
 دکتر مظفری، مسعود (پژوهشگاه مواد و انرژی)
 دکتر موسوی، محمود (دانشگاه فردوسی مشهد)
 دکتر موقرنژاد، کامیار (دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل)
 دکتر یوسفی امیری، طاهر (دانشگاه اراک)

بازار مکاره مقالات علمی در ایران

اخیراً مقاله‌ای در مجله science (صفحه ۱۱۹۷ شماره ۳۵۳ سال ۲۰۱۶) در مورد بازار مکاره مقالات علمی در ایران چاپ و منتشر شده است که به شمرساری جامعه علمی کشور انجامیده است. ترجمه این مقاله به خوانندگان گرامی تقدیم می‌شود تا چنانچه نسبت به رفع این وضع آشفته نظری دارند، آن را برای دفتر مجله ارسال کنند. جمع‌بندی این آرا از طریق انجمن به وزارت علوم ارسال خواهد شد.

سردبیر نشریه

در ایران، بازار مکاره‌ای برای چاپ مقالات شکوفا می‌شود

ببخشید، نوشتن پایان‌نامه مرا می‌پذیرید؟ این سؤال را خانم هنرپیشه‌ای که نقش یک دانشجوی کارشناسی ارشد گیاه شناسی از دانشگاه آزاد اسلامی آباءه را ایفا می‌کند، طی تماس با شماره تلفنی که از یک آگهی نصب شده بر ورودی اصلی دانشگاه تهران به‌دست آورده بود، می‌پرسد. وی با لهجه شیرازی، به پاسخ‌دهنده پشت‌خط اعلام می‌کند که موضوع پایان‌نامه‌اش مربوط به پوشش گیاهی (flora) در منطقه خوزستان است.

پاسخ‌دهنده با مهربانی، برنامه زمانی تحویل فصل‌های پایان‌نامه را توضیح می‌دهد و اعلام می‌کند که هزینه این کار، اگر موضوع پایان‌نامه نیازی به کار آزمایشگاهی نداشته باشد، در حدود یک میلیون و هشتصد هزار تومان خواهد بود. علاوه بر این، در صورت تمایل برای چاپ مقاله‌ای در یک مجله معتبر، مبلغی در حدود یک میلیون و دویست هزار تومان نیز به رقم برآورد شده، اضافه خواهد شد.

این مؤسسه نمونه‌ای از مراکز کسب و کار فراوانی است که در ایران به نوشتن پایان‌نامه و مقالات علمی در ازای دریافت پول اشتغال دارند. این مراکز از طریق اینترنت، آگهی‌های دیواری، و همچنین دزدان افرادی در پیاده‌روهای مقابل دانشگاه تهران که برای همین کار استخدام شده‌اند، تبلیغات می‌کنند.

خانمی که با این مرکز تماس گرفته بود، یکی از بازیگران سینمای ایران بوده و برای کمک به یکی از دوستان دانشگاهی‌اش این کار را انجام داده بود. آن دوست، از کارهای چنین مراکزی به شدت خشمگین بود.

این نوع کسب و کار در حال حاضر شاید غیراخلاقی باشند، ولی قانونی‌اند.

پیش‌بینی می‌شود پاییز امسال، پارلمان ایران (مجلس شورای اسلامی) بر روی لایحه‌ای در خصوص ممنوعیت فعالیت‌های مشکوک در حوزه انتشار مقالات علمی، دخالت و تعیین تکلیف کند. طرحی که به گفته دکتر جواد رحیقی مدیر طرح چشمه نور ایران، خیلی دیر است. ایشان افزوده است: «این موضوع برای وجهه علمی ایران بسیار بد می‌باشد». دکتر ستاری، معاون علمی و فناوری رییس جمهور نیز در این خصوص اضافه می‌کند که «این مسئله یکی از مشکلات کشورهای صاحب نفت و گاز می‌باشد. ما تصور می‌کنیم، همه چیز را می‌توان خریداری کرد».

تعداد پایان‌نامه و مقالاتی که هر ساله از این طریق تولید می‌شوند، مشخص نیست. یکی از اعضای فرهنگستان علوم ایران در سال ۱۳۹۳ (۲۰۱۴) تخمین زد که هر ساله در حدود ۵۰۰۰ پایان‌نامه (تقریباً ۱۰ درصد تمام پایان‌نامه‌های مقاطع تحصیلات تکمیلی) از دلان خریداری می‌شود. در جستجویی که به تازگی توسط دکتر بهزاد عطایی (استاد مهندسی عمران دانشگاه صنعتی شریف) در گوگل انجام شده، در حدود ۳۳۰۰۰۰ لینک فروش مقاله به فارسی یافت شده است. دکتر آشتیانی برآورد کرده که تعداد مواردی از این دست در ایران حداقل سالی ۲۰۰۰ مورد است.

محققان ایرانی در سال حدود ۳۰۰۰۰ مقاله علمی در مجلات بین‌المللی منتشر می‌کنند، آماري که از انقلاب به بعد ۲۰ برابر شده است. دکتر حسین آخانی عضو هیئت علمی دانشگاه تهران اعتقاد دارد که مقالات خریداری شده، به اعتبار تعداد زیادی از محققان ایرانی

که تقلب نمی‌کنند، آسیب وارد می‌آورد و اعتماد جوامع بین‌المللی را نسبت به آنان کم می‌کند. شاید بتوان بازار مقالات علمی در ایران را بازتابی از یک پدیده مشابه در چین دانست که در آن شرکت‌هایی به فروش بخش‌هایی از یک مقاله یا کتاب می‌پرداختند. اما این معضل در ایران ریشه‌های مخصوص به خودش را دارد.

از سال ۱۳۵۸ (۱۹۷۹) دولت دانشگاه‌های غیر انتفاعی را تأسیس کرد که از میان آنها دانشگاه‌های آزاد اسلامی و پیام نور دارای صدها شعبه در سراسر کشورند. بسیاری از صاحب مقامات و سیاست‌مداران خواستار دریافت مدرک تحصیلات عالی از این دانشگاه‌ها، بدون تحصیل در آنها هستند. به گفته یکی از محققان که این موضوع را دنبال کرده است: «آنها دنبال فردی هستند تا با پرداخت هزینه بتوانند از او مقاله معتبر (ISI) و پایان‌نامه خریداری نمایند.» داشتن مدارک تحصیلی بالاتر زمینه‌ای برای دریافت مناصب شغلی بهتر می‌شود و مطابق قانون، کارمندان یا مدرک تحصیلی بالاتر، حقوق بیشتری نسبت به دیگر کارمندان در همان رده شغلی دریافت می‌کنند. دکتر رحیقی می‌گوید «در حال حاضر این راه کسب مدرک بسیار متداول است».

از آنجا که بسیاری از مراکز تولید مقاله تلاش می‌کنند تا کاری با کیفیت ارائه دهند، تشخیص نویسندگان جعلی بسیار دشوار است. اغلب این شرکت‌ها از افراد آشنا به موضوع تحقیق یاری می‌گیرند که اتفاقاً مهارت خاصی در فرار از نمایان شدن سرقت ادبی خود دارند و در صورت نیاز حتی به انجام آزمایش برای تکمیل تحقیق هم می‌پردازند.

در تماس دیگری با یک مؤسسه دیگر و توسط یکی از استادان دانشگاه تهران به عنوان یک دانشجوی کارشناسی ارشد رشته بیوشیمی، با رویکرد دقیق‌تری برخورد می‌کنیم. در آگهی این شرکت اشاره شده که مقالات شما در مجلات الزیور و اسپرینگر چاپ خواهد شد ولی تضمینی در این خصوص وجود ندارد. واسطه هشدار می‌دهد «اگر داده‌های شما غیرواقعی باشد، کارتان نامعتبر است و آنها متوجه موضوع خواهند شد». فروشنده پیشنهاد می‌کند برای حل این مشکل، داده‌ها با یک متخصص در زمینه تحقیقاتی مشابه در میان گذاشته شود تا تصمیم بگیرند چه کاری انجام دهند. او گفت انتشار یک مقاله ISI حداقل ۵۰ میلیون ریال هزینه خواهد داشت و البته هزینه نهایی بعد از ارزیابی یک متخصص تعیین می‌شود.

دکتر رحیقی از مشارکت محققان در فروش مقالات علمی تعجب نمی‌کند. وی اعتقاد دارد تحقیقات علمی در ایران محدود و کمیاب است و این امر سبب می‌شود فارغ‌التحصیلان جوان به سمت فروش مقالات و پایان‌نامه سوق داده شوند. او می‌افزاید: «این شغل یک فعالیت بیمارگونه و روشی نادرست برای انجام تحقیقات علمی است». ایشان این سؤال را مطرح می‌کند که آیا خریداران مقاله سود می‌برند؟ «اگر شما با یک پایان‌نامه خوب نتوانید کار پیدا کنید چگونه با یک پایان‌نامه بد می‌توانید موفق به انجام این کار شوید؟» دکتر رحیقی پیش‌بینی می‌کند این مشکل با رشد اقتصاد ایران و افزایش فرصت‌های شغلی در علم برطرف می‌شود.

هر چند فروشندگان مقاله با وقاحت کامل در حوالی دانشگاه تهران در حال انجام تجارتشان هستند، محققان معتقدند این مشکل در مؤسسات علمی درجه دو حادتر است. دانشگاه‌هایی که استانداردهای پایین‌تری دارند باید عملکرد بهتری در ارزیابی پایان‌نامه‌ها انجام دهند. دکتر رحیقی اعتقاد دارد «بایستی سیستم‌های نظارتی ایجاد شوند تا بتوانند دانشجویانی را که پایان‌نامه خریداری می‌کنند تشخیص دهد»

قانون پیشنهادی مجلس در صورت اجرا شدن، باید قاطعانه این معضل را حل کند. پیش‌نویس لایحه تهیه شده توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بایستی تولید آثار علمی و همچنین دریافت و یا ارتقای مدرک تحصیلی از این طریق را به عنوان جرم تعریف کند. این قانون جریمه‌های مالی و حتی حبس را برای فروشندگان و مشتریان مقالات علمی به دنبال دارد.

اما سرنوشت این لایحه نامعلوم است. محققان توجه داشته باشند که آیا قانون‌گذارانی که از این راه مدرک گرفته‌اند، صلاحیت خود را در بحث‌های احتمالی آینده رد می‌کنند؟